

ואת המטה הזה תקח בידך

וְאֵת הַמֵּטֶה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בוֹ אֶת הָאֵתָנִת: (שמות ד יז).¹

וַיֹּאמֶר מֶה הָעֲרִבּוֹן אֲשֶׁר אֶתָּן לָךְ וְתֹאמַר חֲתָמְךָ וּפְתִילְךָ וּמִטְעָךְ אֲשֶׁר בְּיָדְךָ וַיִּתֵּן לָהּ וַיָּבֵא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ: ... הוּא מוֹצֵאת וְהִיא שֹׁלְחָה אֶל חַמִּיּה לֵאמֹר לֹאִישׁ אֲשֶׁר אֵלָהּ לוֹ אֲנֹכִי הָרָה וְתֹאמַר הֲכֵר נָא לְמִי הַחֲתָמָת וְהַפְתִּילִים וְהַמֵּטֶה הָאֵלָהּ: (בראשית לח יח, כה).²

וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אֲשֶׁתוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיִּרְכָּבֵם עַל הַחֲמֹר וַיֵּשֶׁב אֶרְצָה מִצְרַיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מֵטֵה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ: (שמות ד כ).³

שמות רבה ג יז פרשת שמות - לרדות במטה

"וְאֵתָנִתָּהּ לּוֹ לְאֱלֹהִים" (שמות ד טז),⁴ אף על פי שהוא אחיך הגדול ממך, יהיה מוראך עליו. מכאן אמרו: "מורא רבך כמורא שמים" (אבות ד יב). אמר לו:⁵ כשם שמוראי עליך, כך מוראך עליו. "וְאֵת הַמֵּטֶה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ" – אמרת: "לא איש דברים אנכי", "בדברים לא יוסר עבד" (משלי כט יט) - מה עושים לעבד? רודים אותו במקל. כך אתה, קח את המטה שתייסרנו בו. זהו שכתוב: "וְאֵת הַמֵּטֶה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בוֹ אֵת הָאֵתָנִת" ⁶.

כִּי יִדְבַר אֲלֵכֶם פְּרַעַה לֵאמֹר תִּנּוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאִמְרַתְּ אֶל אֱהֲרֹן קַח אֶת מִטְעָךְ וְהִשְׁלַךְ לִפְנֵי פְרַעַה יְהִי לְתַנּוּן: וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאֱהֲרֹן אֶל פְּרַעַה וַיַּעֲשׂוּ כֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' וַיִּשְׁלַךְ אֱהֲרֹן אֶת מִטְעָהוּ לִפְנֵי פְרַעַה וּלְפָנָיו עָבְדוּ וַיְהִי לְתַנּוּן: (שמות ז ט-י).⁷

¹ איזה מטה הוא זה? מן הסתם מטה פשוט – מקל של רועים שהיה בידיו של משה כשרעה את צאן יתרו. ככתוב מספר פסוקים קודם בפרק זה: "וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה' מֶה זֶה בְּיָדְךָ וַיֹּאמֶר מִטְעָה", ועם מטה זה נעשה מופת הנחש, ככתוב: "וַיֹּאמֶר הַשֹּׁלְכֵהוּ אֶרְצָה וַיִּשְׁלַכְהוּ אֶרְצָה וַיְהִי לְנַחֵשׁ וַיִּנְס מֹשֶׁה מִפְּנֵיו: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וְאַחַז בְּזַנְבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּחַזַּק בוֹ וַיְהִי לְמִטְעָה בְּכַפְּי".
² האזכור הראשון של מטה במקרא, עוד לפני משה, הוא אצל יהודה, הוא שהתברך ע"י יעקב: "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו". "מפני מה זכה יהודה למלכות? מפני שהודה בתמר" (תוספתא ברכות ד יח). אי הכחשת המטה שביד תמר, זיכתה אותו במטה המלוכה. "שבט" הוא סמל המלוכה, המטה שהשליט מחזיק בידו, או הקוואס שההולך לפני השליט מחזיק ומכה בו על המרצפות. יש קשר לשוני בין מטה ושבט במובן של מקל המוחזק ביד ובין מטה ושבט במובן של אחד ממטות או שבטי בני ישראל. המשותף לשניהם הוא ענף – העץ הממשי או עץ היוחסין. יהודה מחזיק את מטה השליט והמלוכה ואילו משה את מטה הורועים הפשוט. ובסנה אומר הקב"ה למשה: "אל תקרב הלום ... שכבר מתוקנת הכהונה לאהרן אחיך ... וכבר מתוקן המלכות לדוד" (שמות רבה ב ו), ראה דברינו [אל תקרב הלום](#) בפרשת תצוה. ואת המטה של אהרן, בין מטה משה ומטה יהודה/דוד, נראה להלן.

³ ראה מדרש תנחומא (בובר) פרשת שמות סימן כ: "ויקח משה את מטה האלהים בידו (שמות ד כ), אמר לו הקב"ה: טול המטה הזה בידך. וכל הנסים שאתה מבקש לעשות בו עשה בר". ראה גם תנחומא (בובר) פרשת וָאֵרָא ז: "מלך בשר ודם אין משתמשין בשרביטו, ומשה נשתמש בשרביטו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: ויקח משה את מטה האלהים בידו (שמות ד כ)". מטה הרועים הפשוט, לאחר שנעשו בו האותות והמופתים בסנה, ועוד ייעשו בו אותות ומופתים רבים במצרים, נקרא כעת "מטה האלוהים", מה שלא זכו המטות האחרים. וכבר הערנו שלתואר איש האלהים זכה משה רק בסוף התורה ובערוב ימיו, ראה דברינו [משה איש האלהים](#) בפרשת וזאת הברכה. שאלה: היכן עוד נזכר הביטוי "מטה האלהים"? התשובה בהמשך.

⁴ ראה צמד הפסוקים שם, שבאים לאחר עוד סירוב של משה לשליחות, שיש בהם פיוס, תוכחה ושיתוף אהרון בשליחות: "וַיִּדְבַּר הוּא לְךָ אֶל הָעָם וְהָיָה הוּא יְהִי לָךְ לִפְּהָ וְאֵתָנִתָּהּ לּוֹ לְאֱלֹהִים: וְאֵת הַמֵּטֶה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בוֹ אֶת הָאֵתָנִת". אהרון יהיה "המתורגמן" של משה, תפקיד שמוכר היטב לדרשן בימיו. ראה שם.

⁵ הקב"ה למשה.

⁶ זה תפקיד המרכזי של המטה: לרדות בו את פרעה! על טענת משה "לא איש דברים אנכי", עונה לו הקב"ה שתי תשובות: אחת, אהרון ידבר במקומך, והשנייה, שאל פרעה מדברים במקל ובמטה. דיבורים לא יעזרו. אתה תהיה לאלהים בזכות מטה האלהים. ראה שמות רבה ט ג: "מה ראה הקב"ה להקיש מלכות מצרים לנחש? מה הנחש מעוקם אף מלכות מצרים מעוקמת דרכיה. לפיכך אמר הקב"ה למשה: כשם שהנחש מעוקם אף פרעה מעוקם. כשיבוא להתעקם אמור לאהרן ויתלה את המטה כנגדו כלומר מזה אתה לוקה". בין השיטין אנחנו שומעים שמוראו של משה יהיה גם על אהרון, אחיו המבוגר. אבל לאהרון היה, כנראה המטה שלו. ובין מטה זה או אחר וכפי שכבר הערנו לעיל, בהופעה הראשונה של משה ואהרון לפני פרעה הם לא ממהרים להשתמש במטה, אלא בפה.

⁷ המטה חוזר בתחילת פרשת וָאֵרָא, בפעם השנייה שמשה ואהרון עומדים לפני פרעה. אין אזכור מפורש למטה כאשר משה עושה את האותות שהופקדו בידו לעיני בני ישראל, רק אגב אזכור האותות, ככתוב בסוף פרק ד: "וַיִּדְבַּר אֱהֲרֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֵתָנִת לְעֵינֵי הָעָם". המטה והאותות גם לא נזכרים בעמידה הראשונה של משה ואהרון לפני פרעה בפרק ה, ככתוב: "וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאֱהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרַעַה כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיְחַגּוּ לִי בַמִּדְבָּר: ... וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עֲלֵינוּ נִלְכָּה נָא דָרְךָ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לָהּ אֱלֹהֵינוּ וכו'". נראה כאילו משה ואהרון מדברים תחילה אל פרעה בלי להיעזר באותות. ראה המדרשים בהם פרעה מלגלג על משה ואהרון: "כשפים אתם מביאים למצרים?" (רש"י שם, תנחומא וָאֵרָא

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֱהֲרֹן קַח מִטָּף וְנִטָּה יָדָךְ עַל מֵימֵי מִצְרַיִם עַל נְהַרְתָּם עַל יְאִרְיָהֶם וְעַל אֲגַמְיָהֶם וְעַל כָּל מִקְוֵה מֵימְיָהֶם וַיְהִי דָם וְהָיָה דָם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבַעֲצָיִם וּבְאֲבָנִים: וַיַּעֲשׂוּ כֵן מֹשֶׁה וְאֱהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' וַיָּרָם בַּמַּטָּה וַיֵּד אֶת הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר לְעֵינָי פָּרְעָה וּלְעֵינָי עַבְדָּיו וַיִּהְפְּכוּ כָּל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר לְדָם: (שמות ז ט-כ)⁸

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מֵה תַצְעֵק אֵלַי דְּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ: וְאַתָּה הָרַם אֶת מִטָּף וְנִטָּה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיּוֹם הַהוּא: (שמות יד טו-טז).⁹

שמות רבה כא ט – לא המטה קרע את הים

... כך אמרו המצריים: לא היה יכול משה לעשות כלום אלא במטה, בו הכה היאור ובו הביא את כל המכות. כיון שבאו ישראל לתוך הים והמצריים עומדים מאחריהם, אמר הקב"ה למשה: השלך את מטך, שלא יאמרו אילולי המטה לא היה יכול לקרוע את הים, שנאמר: "הרם את מטך ונטה את ידך".¹⁰

וַיַּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר מֵה אֶעֱשֶׂה לְעַם הַזֶּה עוֹד מֵעַט וּסְקַלְנִי: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אֶתֶּךָ מִזְקַנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטָּף אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ אֶת הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ: (שמות יז ד-ה).¹¹

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויסע פרשה ו

אמרו: המטה הזה של סנפירינון הוא,¹² של פורענות הוא, הביא עשר מכות על המצריים במצרים ועשר על הים, לפיכך ידעו שהוא של נסים, שנאמר: "ומטך אשר הכית בו את היאור" (שמות יז ה) - מפני התרעומת. הנני עומד לפניך שם, אמר לו הקב"ה: כל מקום שאתה מוצא רושם רגלי אדם, שם אני לפניך.¹³

ז. רק לאחר שהקשה את לבו ואמר: "מי ה' אשר אֶשְׁמַע בְּקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא יִדְעֵתִי אֶת ה' וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח" (שמות ה ב), מבצעים משה ואהרן את אות המטה/נחש המכונה כאן תנין (ואת אות הצרעת כנראה לא), שגם חרטומי מצרים עשו. אך שים לב! על איזה מטה מדובר כאן? המטה של משה או המטה של אהרן? המטה שנהפך לנחש בסנה או מטה אחר, של אהרן, שנהפך כאן לתנין? ראה דברינו [הנחש והמטה](#) בפרשת וארא.

⁸ המטה נוכח באופן בולט במכות מצרים, אבל לא בכולן. כאן במכת דם, כך גם במכות צפרדע, שמות ח א: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֱהֲרֹן נִטָּה אֶת יָדְךָ בְּמִטָּף עַל הַנְּהַרְתָּ עַל הַיְאִרִים וְעַל הָאֲגַמִּים וְהֵעַל אֶת הַצְּפַרְדֵּי עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם", במכת כינים, שמות ח יב: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֱהֲרֹן נִטָּה אֶת מִטָּף וְהָדָךְ אֶת עַפְרַת הָאֶרֶץ וְהָיָה לְכַנָּם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם" – מכה עליה אמרו החרטומים לפרעה: "אצבע אלהים היא", במכת ברד, שמות ט כג: "וַיִּט מֹשֶׁה אֶת מִטָּהוּ עַל הַשָּׁמַיִם ... וַיִּמְטֵר ה' בְּרֵד עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם", ובמכת הארבה, שמות י יג: "וַיִּט מֹשֶׁה אֶת מִטָּהוּ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם ... וַיִּרוּחַ הַקָּדִים נִשָּׂא אֶת הָאֲרָבָה". מעניין לחקור מדוע במכות אלה ולא באחרות. אך שים לב שוב למטה אהרן מול מטה משה? האם היה זה אותו המטה או שני מטות שונים? עניין זה, לא הספקנו לחקור אודותיו והעלנו בחכתנו רק מיעוט פרשנים שנדרשים לו. ראה למשל פירוש אברבנאל שמות פרק ז שמדגיש שהיו כאן שני מטות שונים.

⁹ המטה סיים לכאורה את תפקידו בארץ מצרים, כלפי פרעה (ובעקיפין גם כלפי ישראל), אך נותר לו עדיין חלק בנס הגדול של קריעת ים סוף עליו אמרו חכמים שהוא פי חמישה מכל מכות מצרים (אצבע מול כל היד, ראה הגדת פסח). שוב חוזר השילוב של הרמת היד או המטה ונטייתם כלפי מעלה או מטה, והפעם לא על השמים או על הארץ כי אם על הים. ולהלן נראה שיש דעה במדרש שהנפת המטה ו/או היד כאן הייתה שונה ולא מפני מטה האלהים נס הים.

¹⁰ ובאבן עזרא על הפסוק, שמות יד טז: "אמר השם למשה הרם את מטך ובקע את הים טרם שיסעו, כי לא אמר לו שיכה הים, רק שיטה את ידו על הים במטה, כדרך ויט משה את מטהו על השמים (שמות ט, כג). וידענו, כי המטה לא בקע הים, רק מרגע נטות משה את ידו על הים יולך השם את הים ברוח קדים עזה, או יבקעו המים, כי כן כתוב". מדרשים לא מעטים נותנים למטה חלק בקריעת ים סוף. ראה למשל אבות דרבי נתן נוסח א פרק לג: "נטל משה את המטה והכה על הים ונעשה לפניו בקעה ... נטל משה את המטה והכה על הים ונעשה לפניו בקעה ...". עוד על כך בדברינו [הרם את מטך ונטה את ידך](#) בפרשת בשלח. אבל כאן, מסולק המטה ופועלת היד החזקה (אליה נגיע בסוף התורה). נס קריעת ים סוף איננו רק "פי חמש" בכמות, אצבע מול יד. נס קריעת ים סוף הוא העמדת היד במקום המטה. האדם מול הטבע, הים שמסרב לכפוף עצמו לפני האדם וטוען: "אני גדול ממך! שאני נבראתי בשלישי ואת נבראת בשישי" (שמות רבה כא ו), אבל כשהקב"ה מחזיק בימינו של משה, אז: "ראה הים ויננס". לא מפני המטה. ראו המדרשים על הפסוק: "מלפני אדון חולי ארץ" כגון מדרש תהלים קיד.

¹¹ המטה שהפך לנחש או תנין, המטה שהפך מים לדם, שהעלה את הצפרדעים, שהוציא את הכינים, שהמטיר ברד וניהג את הארבה, מוציא כעת מים מצור החלמיש והופך למטה של חיים. חוזר המטה לעשות אותות ומופתים, אך הפעם של חיים למוצאייהם. מים מהם יצמח אולי גם המטה עצמו שהרי מן הצומח בא

¹² סנפיריון או סמפיריון, היינו עשוי מאבן ספיר. אבן קשה. היא האבן שממנה נעשו הלוחות הראשונים והשניים, היא האבן שמסמלת את השכינה ב"לבנת הספיר", ראה דברינו [לבנת הספיר](#) בפרשת משפטים. כאן אנו מקבלים הצצה לאגדות על המטה כדבר מופלא ושמיימי שנברא בין השמשות. נראה זאת להלן. כאן נמשיך בפשט ובמדרש 'הפשוט'.

¹³ בני ישראל מתרעמים ומנסים את הקב"ה. זאת לאחר שכבר ניסו במים המרים ובמן. כפי שהמדרש ממשיך שם: "אמרו ישראל: אם יש הוא רבון כל המעשים כשם שהוא רבון עלינו – נדע, ואם לאו – לא נדע ... אם מספק לנו צרכנו – נעבדנו, ואם לאו – לא נעבדנו וכו'". אין לזלזל ביציאה הקשה למדבר. עם כל השעבוד במצרים, היא ארץ מיושבת. סיפוק המים במדבר, הוצאת המים מהסלע, היא סוג של התגלות. לא בכדי מוזכר כאן הצור וחורב: "הנני עומד לפניך שם על הצור בחרב והפית בצור ויצאו מקנו מים ושתה העם וכו'". לא חסרים מדרשים על 'התגלות' זו, בחורב ובצור שקדמה למתן תורה ולנקרת הצור של משה בפרשת כי תשא, בבחינת "אין מים אלא תורה", אבל כאן, מים כפשוטם: "שהכל נהיה בדברך". כהכנה לכל זה מורה הקב"ה למשה לקחת איתו את

וַיָּבֹא עִמְלֶק וַיִּלְחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרִפְיָדָם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה שְׂמַח בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים וַצֵּא הַלָּחֶם בְּעִמְלֶק מִחַר אֲנָכִי וַצֵּב עַל רֹאשׁ הַגְּבָעָה וּמִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי: (שמות יז ח-ט).¹⁴

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח מסכתא דעמלק פרשה א – במלחמת עמלק

"ומטה האלהים בידי". אמר משה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, במטה הזה הוצאת את ישראל ממצרים, במטה זה קרעת להם את הים, במטה זה עשית להם נסים וגבורות, במטה זה תעשה להם נסים וגבורות בשעה הזאת.¹⁵

שמות רבה כו ג, פרשת בשלח – שמות שונים למטה

"ומטה האלהים בידי"; אמר לו: ¹⁶מטה זה בידי שאמר המקום: יהי בידך לעולם. דבר אחר: "ומטה האלהים בידי", כשעשה בו אהרן נסים נקרא על שמו, שנאמר: "מטה אהרן", ובזמן שעשיתי אני בו נסים נקרא על שמי, ובזמן שהקב"ה עושה נסים נקרא על שמו, שנאמר: "ומטה האלהים".¹⁷

וַיִּדְבֵר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ אֵלָיו כָּל נְשִׂאֵיהֶם מִטָּה לְנִשְׂיָא אֶחָד מִטָּה לְנִשְׂיָא אֶחָד לְבֵית אֲבֹתָם שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי מִטּוֹת וּמִטָּה אֶהְרֹן בְּתוֹךְ מִטּוֹתָם: וַיִּנַּח מֹשֶׁה אֶת הַמִּטּוֹת לִפְנֵי ה' בְּאֹהֶל הָעֵדוּת: וַיְהִי מִמְחֶרֶת וַיָּבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל הָעֵדוּת וְהִנֵּה פָּרַח מִטָּה אֶהְרֹן לְבֵית לֵוִי וַיֵּצֵא פָּרַח וַיֵּצֵא צִיץ וַיִּגְמַל שְׂקָדִים: (במדבר יז כא-כג).¹⁸

קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעירם: ויקח משה את המטה מלפני ה' פאשר צוהו: ויקהלו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע ויאמר להם שמעו נא המרים המן הסלע הזה נוציא לכם מים: וירם משה את ידו וידך את הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם: (במדבר כ ח-יא)

פירוש כלי יקר שמות יד טז – מה היה חטא מי מריבה

ומכאן תבין באמת מה היה חטאו של משה במי מריבה. כי שם נאמר ממש היפך ממה שנאמר כאן. כי כאן נאמר: "הרם את מטך",¹⁹ דהיינו, סלק את מטך ונטה את ירך וע"י זה באו לידי אמונה.²⁰ ושם נאמר: "וירם

¹⁴ המטה שהיכה בו את היאור. למרות שבקריעת ים סוף כבר הושם המטה בצד, כאן הוא חוזר. יראו בני ישראל שהמטה איננו מזומן רק לפורענות, אלא גם למוצא מים חיים. יראו בני ישראל שבכל מקום בו נמצאים רגלי אדם, שם מצויה השכינה! מוטיב זה שמחובר גם לדמות פני האדם שבמרכבה, צריך עיון נפרד. ראה במקבילה במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי יז ו.

¹⁵ הנה האזכור השני של 'מטה האלהים', במלחמת עמלק. חוזר המטה לתפקידו לרדות ולשלוט, להכות את פרעה במצרים וכעת את עמלק במדבר.

¹⁶ כך מבקש משה וכך חשב. אבל באמת, לא נזכר במקרא המטה כמי ש"עשה מלחמה", רק ידי משה, ככתוב שם: "וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגֵבֶר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יִנַּח יָדוֹ וְגֵבֶר עִמְלֶק: וַיִּדִּי מֹשֶׁה כְּבָדִים וַיִּקְחוּ אֶבֶן וַיִּשִׂמוּ תַחְתֵּיו וַיִּשָּׁב עָלֶיהָ וְאֶהְרֹן נְחֹרֵר תָּמְכוּ בְּיָדָיו מִזָּה אֶחָד וּמִזָּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֶמוּנָה עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ". וכבר אמרו חכמים גם על ידיים אלה: "וכי ידיו של משה עושות או שוברות מלחמה?" (מסכת ראש השנה פרק ג משנה ח). האם המטה מושם בהדרגה בצד? המקרא מציין את החרב: "וַיִּחַלֵּשׁ יְהוָה עַתָּה עִמְלֶק וְאֶת עֲמוֹ לְפִי חֶרֶב". ידיי אמונה של המנהיג, הסתכלות כלפי מעלה ושעבוד הלב של היושבים על הכלים, חרב של ממש בידי הלוחמים בהנהגתו של יהושע, הם שהביאו לניצחון על עמלק, אבל לא המטה.

¹⁷ משה ליהושע.

¹⁸ גם מדרש שמות רבה נותן מקום חשוב למטה במלחמת עמלק, או לפחות באופן שמשה חשב שתהיה המלחמה בעמלק. מה שחשוב לנו במדרש זה הוא נושא המטה עצמו. עפ"י מדרש זה מדובר במטה אחד לאורך כל הדרך. פעם הוא נקרא מטה משה, פעם הוא נקרא מטה אהרן ופעם מטה האלהים. ראה הערות 7, 8 לעיל בעניין מטה משה ומטה אהרן.

¹⁹ מטה זה של אהרן, בעקבות מחלוקת קרח, הוא אולי עניין אחר ובוודאי שראוי לדף בפני עצמו. ולעיל כבר הערנו על מטה אהרן מול מטה משה במצרים אם הם אותו מטה או לא. אז אולי הם באמת מטות שונים ופה מגיעה הפריחה של מטה אהרן. לא מטה מאבן ספיר, לא מטה ששוקל ארבעים סאה (שמות רבה ח ג, תנחומא ... אלא מטה של עץ שחוזר להיות מטה של חיים. וביחד עם המטה שהיכה בסלע (בספיר?) מטה אחד שמוציא מים ומטה שני שפורח ומוציא ניצו, ציצו ופריו. בכך, מקדים מטה אהרן הפורח בתוך קודש הקדשים את התיאור האגדי שהעצים בבית המקדש היו עצי זהב אבל היו מוציאים לבלוב ופירות (יומא כא ע"ב ועוד). ראה המדרשים על הפסוק בתהלים עב טז: "יְהִי פֶסֶת בְּרַבְרָא בְּרֹאשׁ הָרִים יִרְעַשׂ כְּלָבָנוֹן פְּרִיו וַיֵּצִיבוּ מְעִיר כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ".

²⁰ בקריעת ים סוף, שים לב שפירוש זה הוא על פרק יד בספר שמות.

²¹ "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (שמות יד לא). על האמונה שיסודה בקריעת ים סוף: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" ראה דברינו [אמונה שירה והסעה](#) וכמו כן [שחורה אני ונאווה](#) בפרשה זו.

את ידו ויך במטהו", שסילק את ידו כי לא עשה הפעולה בידו כי אם במטהו. ועל כן החזיר דברים הראשונים, שאמרו שבכוח המטה פעל הכול, למקומם. ובזה גרם מיעוט האמונה, כמו שנאמר: "יען לא האמנתם ביי".²¹

פרקי דרבי אליעזר פרק מ – המטה הפלאי

רבי לוי אומר: המטה שנברא בין השמשות,²² נמסר לאדם הראשון בגן עדן, ואדם מסרו לחנוך, וחנוך מסרו לנח, ונח מסרו לשם, ושם מסרו לאברהם, ואברהם מסרו ליצחק, ויצחק מסרו ליעקב, ויעקב הורידו למצרים ומסרו ליוסף בנו. וכשמת יוסף נשלל [נ"א: נלקח] כל ביתו ונתן בפלטין של פרעה. והיה יתרו [נ"א: פרעה] אחד מחרטמי מצרים, וראה את המטה ואת האותות אשר עליו, וחמד אותם בלב, ולקחו והביאו ונטעו בתוך גן ביתו של יתרו. וראה את המטה, ולא היה אדם יכול לקרב אליו עוד. וכשבא משה לביתו נכנס לגן ביתו של יתרו, וראה את המטה וקרא את האותות אשר עליו, ושלח ידו ולקחו. וראה יתרו את משה ואמר זה עתיד לגאל את ישראל ממצרים, לפיכך נתן לו את צפורה בתו לאשה, שנקאמר [שמות ב, כא] ויואל משה לשבת את האישה וגו'.²³

ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים: לכל האתות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו: ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל: (דברים לד י"ב, סוף ספר התורה).²⁴

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: נראה ששתי הגישות במדרש איזה הוא המטה בו נעשו האותות ואשר מלווה את משה והעם לאורך כל הדרך, מייצגות שתי השקפות עולם שונות באשר למהות מופתי הגאולה ממצרים, למעמדו של משה והתפתחותו מאיש מצרי ורועה צאן לאיש האלהים, ואולי תהליך הגאולה כולו. נשאר לשואבי המים מקום להתגדר בו.

²¹ ראה דברי פירוש כלי יקר שם במלואם, שהוא מתחיל במדרש שהבאנו לעיל שבקריעת ים סוף לא השתתף המטה (שמות רבה כא ט). הדגש על עשיית הנס ללא המטה בקריעת ים סוף, מזמין את ההשוואה עם מי מריבה, שם נצטווה משה בפירוש, ולא על דרך המדרש, לסלק את המטה ולפעול בלעדיו. בצמאון העם למים ברפידיים מופעל המטה, כפי שראינו לעיל, גם אחרי שהושם בצד בקריעת ים סוף, אבל כאן לא רק המטה מושם בצד, אלא גם היד המפעילה אותו. אין נטה ידך ואין נטה את מטך. רק דיבור. כמו שמשו עשה בהופעתו הראשונה מול פרעה ורק בשנייה עשה את האותות שניתנו לו. וכל זה אחרי ארבעים שנה, וכל זה לדור הבנים שלא התלוננו ברפידיים (אלה שתי הפעמים היחידות של הוצאת מים מהסלע בכל מסע בני ישראל במדבר, אם לא נחשיב את הבאר המתגלגלת שבאגדה היא **באר מרים**). וזו אכן השוואה קשה ונוקבת. המעבר מ"ויאמינו בה" ובמשה עבדו" ל"יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל". מה עוד שהרעיון שלא להיעזר במטה כבר היה ידוע למשה מקריעת ים סוף (לפי המדרש כמובן). ולא מצאנו עוד מי שמקשר בין קריעת ים סוף לחטא מי מריבה. והמאיר עינינו והמשקנו מים מהסלע ומאבן הספיר - יבורך.

²² ראה אבות דרבי נתן נוסח ב פרק לז: "עשרה דברים נבראו בין השמשות: [הקשת]. והזיקים. והעננים. הבאר. והמן. והמטה. ופי הארץ. ופי האתון. ומקלו של אהרן. והמערה. ויש אומרים אף קברו של משה רבינו. ואילו של אברהם אבינו. רבי נתן אומר אף כתב והמכתב והלוחות וכו'".

²³ ראה גם ילקוט שמעוני תהלים רמז תתסט: "מטה עוזך ישלח ה' מציון. איזה מטה זה? מטה של יעקב, שנאמר: כי במקלי עברתי את הירדן הזה. והוא המטה שהיה ביד יהודה: ומטך אשר בידך. והוא המטה שהיה ביד משה: ומטה האלהים בידו. והוא המטה שהיה ביד אהרן: וישלך אהרן את מטהו. והוא המטה שהיה ביד דוד, שנאמר: ויקח מקלו בידו. והוא המטה שהיה ביד כל מלך ומלך עד שחרב בית המקדש ונגנז. ועתיד לימסר ביד מלך המשיח ובו עתיד לרדות את עובדי אלילים, לכך נאמר: מטה עוזך ישלח ה' מציון". כנגד הרעיון שמטה משה הוא מטה האלהים איננו אלא מטה הרועים הפשוט אותו נהג משה לשאת ברעותו את צאן יתרו - מטה שהלך והתקדש עם הזמן והמעשים (כולל מוטיב סילוקו במצבים מסוימים), עומד מדרש זה אשר מציב את הדמות הפלאית של מטה אדם הראשון והמסתורין שנותנת האגדה למטה זה ששזורת אותו לאורך כל הדורות, מבריאת העולם, ברגע האחרון של הבריאה בין השמשות, ועד ימות המשיח. עפי' מדרש זה, בבית יתרו מתחלף מטה הרועים הפשוט במטה הבריאה הפלאי ועדיין יצטרך מדרש זה להסביר את הפסוק החותם את מעמד הסנה, שמות ד יז: "ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האתות". באיזה מטה נעשו האותות?

²⁴ ראה מדרש תנאים לדברים פרק לד פסוק יא: "לכל האותות והמופתים - אלו האותות שנעשו במטה: אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים - בפני עצמה: לפרעה בפני עצמו: ולכל עבדיו בפני עצמן: ולכל ארצו - בפני עצמה". בחתימת התורה, בסיכום פועלו של משה חוזר המטה וחוזרת היד. המטה הוא בתחילת שליחותו של משה ובסיכומה. ומי היא "היד החזקה"? ראה רש"י שם ששיבר את הלוחות שהיו עשויים מאותו ספיר של המטה. יהושע ירשו נטה בכידון (יהושע ח יח).